

”We are a nation of glorious cowards,
ready to battle any evil but our own.”

– **Toiseuden tematiikka Maryn henkilöimänä**

Chris Cleaven teoksessa *Everyone Brave is Forgiven*

Anna Pakarinen

Kirjallisuuden kandidaatintutkielma

Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2020

Ohjaus: Risto Niemi-Pynttari

Opponointi: Jenna Mikkonen

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	2
2. Kulttuurintutkimuksellinen tausta ja postkoloniaalinen näkökulma	5
2.1. Toiseus	7
2.2. Toiseuttavat representaatiot ja vastastrategiat	10
2.3. Yksilöllinen henkilöahmo representaationa	12
3. Maryn henkilöahmo toiseuden purkajana	16
3.1. Maryn toiseutta purkava hybridisyys	16
3.2. Mary dialogeissa: toiseuttavien representaatioiden toisin toistaminen	20
4. Maryn henkilöahmon funktiot toiseuttavien representaatioiden vastastrategioissa	23
4.1. Maryn toiminta toiseuttavan representaation kohtaauksissa	23
4.2. Abjektoidun kääntäminen positiiviseksi	27
5. Päättäntö	31
Lähteet	33

1. JOHDANTO

Tarkastelen kandidaatintutkielmassani toiseuden tematiikkaa Chris Cleaven teoksessa *Everyone Brave is Forgiven* (2016) (jäljempänä EBIF 2016). Rajaan tutkimuskohteekseni erityisesti teoksen toisen päähenkilön Maryn henkilöhaamon ja tutkin, millaisia merkityksiä Maryn hahmoon on teoksessa konstruoitu toiseuden tematiikan näkökulmasta – erityisesti suhteessa rasismiin, mutta myös luokka- ja sukupuolierojen diskursseihin. Tutkin henkilöhaamoja paitsi kulttuuritutkimuksellisesti merkitysten rakentumisen näkökulmasta huomioiden postkoloniaalisen viitekehyksen, myös narratologisesti hypoteesinani ajatus henkilöhaamosta lukijan identiteettityön välineenä. Hypoteesini on, että Maryn henkilöhaamo tuottaa teoksen kokonaistulkinnassa toiseutta purkavia merkityksiä, ja että kehittyvänä ja samastuttavana representoitu henkilöhaamo voi toimia myös lukijan identiteettityön välineenä. Katson, että tällä tavoin kirjallisuus voi toimia ns. muutosvoimana tasa-arvon, humanismin ja suvaitsevaisuuden puolesta toiseuttavia diskursseja vastaan. Länsimaisten yhteiskuntien nykyisessä, voimakkaasti monikulttuuristuvassa ja globalisoituvassa tilanteessa kulttuurienvälisen ymmärtävän vuorovaikutuksen lisääminen ja toiseuttavien diskurssien purkaminen on hypoteesini mukaan oleellisen tärkeää tulevaisuuden yhteiskunnille. Haitallisten, kaavamaisten käsitysten purkamiseksi yhdyn Nussbaumin (2011, 98) näkemykseen, jossa ihmiset tulisi opettaa katsomaan itseään heterogeenisen kansakunnan ja vielä heterogeenisemmän ihmiskunnan jäseninä, jotka mm. luottavat ennakkoluulottomaan tiedonhaluun ja ymmärtävät ihmiskunnan jakamattomia etuja.

”Nyky maailmassa ihmiset kohtaavat toisensa maantieteen, kielen ja kansallisuuden aiheuttamista rajoista huolimatta. Nykyihmiset ovat edeltäjiään paljon suuremmin riippuvaisia ihmisistä, joita he eivät ole koskaan tavanneet. Taloudelliset, ekologiset, uskonnolliset ja poliittiset ongelmat ovat maailmanlaajuisia. Ei ole toivoakaan niiden ratkaisemisesta, jos aiemmin toisilleen etäiset ihmiset eivät ryhdy aivan uudenlaiseen yhteiseen ponnisteluun.” (Nussbaum 2011, 97.)

Tutkimusaiheeni valintaan vaikuttaa halu purkaa vastakkainasetteluja ja tuoda näkyviin humanistisen tieteen, taiteen ja kulttuurin roolia ja mahdollisuutta tarjota vaihtoehtoisia näkökulmia länsimaisissa yhteiskunnissa huolestuttavasti yleistyville ja jopa poliittisesti osin legitimoiduille vastakkainasetteluja korostaville, toiseuttaville rasismiin ja vihapuheen diskursseille. Aihe on ajankohtainen ja kiinnostaa laajasti tutkijoita mm. yhteiskuntatieteiden, sosiologian ja psykologian aloilla – oma tutkimukseni seuraa tendenssiä kirjallisuuden näkökulmasta. Keskeisiä tutkimuskysymyksiäni ovat seuraavat: Kuinka teos käsittelee toiseuden tematiikkaa Maryn henkilöhaamon avulla? Millaisia toiseutta purkavia representaatioita Maryn henkilöhaamoon on

konstruoitu, ja mitkä ovat hahmon funktiot narratologisesta sekä kulttuurintutkimuksellisesta näkökulmasta? Kuinka Maryn henkilöahmo toimii lukijan mahdollisen identiteettityön välineenä, ja kuinka Maryn henkilöahmossa ilmenevät moniulotteisuus, kehittyminen ja samastuttavuus?

Chris Cleaven romaani *Everyone Brave is Forgiven* on julkaistu vuonna 2016 ja suomennettu vuonna 2016 nimellä *Sodassa ja rakkaudessa*. Teos edustaa brittiläistä ns. psykologisen realismin lukuromaania, jossa kulttuurintutkimuksellisesta näkökulmasta kiinnostavasti yhdistyvät populaari, pokkarimuotoonkin kaupallistettu viihdyttävyyys ja vahvat moraaliset, lukijan ajattelua haastavat teemat. Teoksessa kulkevat rinnakkain niin tuhon ja kuoleman kuin toivon ja rakkaudenkin ainekset. Teos kertoo toisaalta tarinan nuoren, yläluokkaisen Maryn rakkaussuhteista – ensin Tomiin ja sittemmin tämän ystävään Alistairiin, toisaalta sotatarinan toisen maailmansodan kauhuista Lontoossa ja Maltalla sekä vielä keskeisenä tarinalinjana rasismien tematiikkaa edustavan kertomuksen Maryn suhteesta oppilaaseensa Zacharyyn. Kerronta on realismille ominaisesti kaikkietävän kertojan varassa. Se fokalisoituu dualistisesti vuoroin Maryn kokemuksiin Lontoossa ja vuoroin Alistairin kokemuksiin Maltalla. Teoksen kokonaistulkinnan kannalta merkittävässä roolissa ovat realistisuus, runsaat mimeettisyyteen pyrkivät ainekset, kuten yksityiskohtainen aistivoimainen miljöokuvaus, runsas dialogi sekä moniulotteiset henkilöahmot. Cleaven (2017, 472–476) mukaan teos perustuu löyhästi hänen isovanhempiensa kokemuksiin: kirjailijan isoäiti oli toisen maailmansodan aikana komennettuna Maltalle ja isoäiti puolestaan työskenteli ambulanssissa, sekä toinen isoäiti opettajana Lontoossa. *Everyone Brave is Forgiven* -teos on tulkintani mukaan merkityksiltään vahvasti yhteiskunnallinen ja psykologinen ja kytkeytyy tematiikassaan paitsi ihmisen universaaleihin ydintunteisiin, myös brittiläisen imperiumin jälkikoloniaalisen ajan ”uuden identiteetin etsinnän” traditioon. Cleaven muu tuotanto yhdistyy myös eri tavoin toiseuksien tematiikkaan, kuten mm. nigerialaisen pakolaistytön tarinan kertova *The Other Hand* (2008) sekä terrori-iskussa poikansa menettäneen työväenluokkaisen naisen tarinan kirjemuodossa kertova *Incendiary* (2005).

Kohdeteoksestani *Everyone Brave is Forgiven* ei ole saatavilla aiempaa suomenkielistä tutkimusta, ja Cleaven tuotannosta sitä löytyy kansainvälisestikin tarkasteltuna niukasti. Esimerkiksi Cleaven aiempaa, temaattisesti kohdeteokseeni yhdistyvää teosta *The Other Hand* (2008) tarkastelee Carly McLaughlin (2013) artikkelissaan *Childhood, Migration and Identity in Chris Cleave’s The Other Hand*. Kuten myös McLaughlin (2013, 65) artikkelissaan toteaa, Cleaven tuotannon tutkiminen on

tärkeää ja relevanttia nykyisessä maailmantilanteessa, jossa enää ani harvat ihmiset elävät perinteisissä yksikulttuurisissa yhteiskunnissa. Yhdyn McLaughlinin (2013, 65) näkemykseen, jonka mukaan Cleaven tuotanto – ja fiktio ylipäätään – mahdollistaa huomion suuntaamisen ihmiskohtaloihin, jotka tilastoissa ja otsikoissa näyttäytyvät huomaamattomina. Se antaa äänen niille, joilla ei ole vastaavaa kulttuurista pääomaa oman tarinansa kertomiseen. Toiseuden tematiikkaa ja representaatioita puolestaan on tutkittu useista eri näkökulmista jo vuosikymmenien ajan – toiseuden tunnetuimpiin teoretisoijiin kuuluvat kansainvälisesti mm. Stuart Hall (1992; 2002) ja Julia Kristeva (1992) sekä Suomessa Mikko Lehtonen (2004) ja Olli Löytty (2005), joiden teorioita osin sovellan tutkimuksessani. Kirjallisuudentutkimukseen kytkeytyen eri tavoin toiseutta ja sen presentaatioita ovat viime vuosien tuoreimmissa tutkimuksissa käsitelleet ainakin Jani Tanskanen (2019) Jyväskylän yliopistossa pro gradu -tutkielmassaan *Hulluksi nimetty Huttunen: kulttuurintutkimuksen näkökulmia hulluksi nimeämiseen Arto Paasilinnan Ulvovassa myllärissä*, Mari Tikkamäki (2016) Jyväskylän yliopistossa pro gradu -tutkielmassaan *Puolikkaat miehet, maalatut naiset: Sukupuolen ja ruumiillisuuden speaktaakkelit performatiiveina Leena Parkkisen romaanissa Sinun jälkeesi, Max*, Jaana Pesonen (2015) Oulun yliopistossa väitöskirjassaan *Multiculturalism as a challenge in contemporary Finnish picture books: reimagining sociocultural categories* sekä Hilla Kaipainen (2015) Jyväskylän yliopistossa pro gradu -tutkielmassaan *Relating with the others in naturecultures: Ethics and well-being in Elfquest comics*. Toiseuden tutkimuksen runsaus, monitieteellisyys ja erilaiset näkökulmat sekä aineistot ilmentävät tulkintani mukaan osaltaan sen ajankohtaisuutta ja yhteiskunnallista relevanttiutta.

2. KULTTUURINTUTKIMUKSELLINEN TAUSTA JA POSTKOLONIAALINEN NÄKÖKULMA

Kandidaatintutkielmani perustuu kulttuurintutkimukselliseen lähestymistapaan hyödyntäen erityisesti postkoloniaalisen tutkimuksen näkökulmia. Tutkimusmetodini on toiseuttavien representaatioiden ja niiden purkamisen eli vastastrategioiden teorioihin kontekstualisoitu lähiluku. Tarkastelussa korostuvat mm. primitivisoimisen, stereotyypittelyn, luonnollistamisen, lapsellistamisen ja eksotisoimisen elementit sekä Maryn henkilöhaahmon ”vastastrategisuus” eli funktio em. esitystapojen kumoamisessa. Lisäksi tutkimusmetodinani on henkilöhaahmon ja representaatioiden teoriaan kontekstualisoitu lähiluku, koska tavoitteenani on selvittää merkitysten rakentumista erityisesti Maryn henkilöhaahmon kautta. Kulttuurintutkimuksen tekstiautonomista käsitystä purkavassa lähtökohdassa kirjallisuus ja sen tutkiminen nähdään toiminnan muotoina, joilla voidaan vaikuttaa yhteiskunnallisiin käytänteisiin (Koskela & Rojola 1997, 163).

Kulttuurintutkimus sai alkunsa 1950-luvun Englannissa ja oli alusta alkaen sidoksissa poliittiseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen, kun perinteiset kulttuurin selittämisen mallit näyttäytyivät voimattomina yhteiskunnan radikaalin muutoksen – mm. massakulttuurin synnyn, teollistumisen ja kaupungistumisen – seurauksena (Koskela & Rojola 1997, 166). Suomessa kulttuurintutkimusta, sen näkökulmaa kirjallisuudentutkimukseen ja mm. diskurssin käsitettä on teoretisoinut kattavasti ja havainnollisesti mm. taustalukemistonani toiminut Mikko Lehtonen (2004).

Kulttuurintutkimuksen lähestymistavassa keskeistä on diskurssin käsitteen käyttö. Käsitteen kehittäneen Michel Foucaultin mukaan se on ns. lausumien ryhmä, joka tarjoaa erityisen kielen jostakin asiasta ja sitä koskevasta tiedosta puhumiseen. Käsitteen avulla on mahdollista tarkastella niitä konkreettisia ja muuttuvia tapoja, joilla ihmiset maailmaa merkityksellistävät. Kun lausumia jostain aiheesta esitetään jonkin diskurssin sisällä, diskurssi mahdollistaa asian näkemisen jollain tietyllä tavalla ja samalla se rajaa pois muut tavat, joilla asia voitaisiin esittää. Näin diskurssit ovat Foucaultin mukaan käytäntöjä, jotka muovaavat systemaattisesti objekteja, joista ne puhuvat. Lausumia säätelevät diskursiiviset käytänteet, säännöt, jotka ovat aina riippuvaisia kontekstistaan, kuten sosiaalisista, maantieteellisistä, kielellisistä, taloudellisista ja kulttuurisista ehdoista. (Koskela & Rojola 1997, 163–164.) Diskursseja jäsentävät aina myös niiden ulkopuoliset voimat kuten instituutiot, sosiaaliset prosessit ja yhteiskunnan rakenteet. Niiden välillä vallitsee

hierarkia, mikä yhdistää diskurssit myös vallan käsitteeseen (Koskela & Rojola 1997, 164). Keskeinen, omaan tutkimukseeni ja toiseuden tematiikkaan kytkeytyvä kysymys on, kuinka tietyt kussakin kontekstissa ns. oikeina pidetyt merkitykset syntyvät, tulevat vallitseviksi ja luonnollistuvat? Foucaultin mukaan tieteellisissä diskursseissa toiseus on usein vaimennettu, ”se pysyy hiljaa tai sitä ei kuunnella”, mutta kirjallisuus sallii sen äänen muita muotoja paremmin – se edustaa ns. kumoavaa kirjoitusta, joka säilyttää kumoavan vaikutuksensa dominoivassakin kulttuurissa (Koskela & Rojola 1997, 165). Lisäksi jäljempänä käsittelemäni Veivon (2010, 153) representaatioiden teoria tuo esiin näkemyksen, jonka mukaan kirjallisuuden diskurssille on ominaista, että se voi jäljitellä kaikkia muita diskursseja sitoutumatta kuitenkaan niille ominaisiin sääntöihin ja velvoitteisiin.

”Kirjallisuus puhuu samoista asioista kuin imitoimansa diskurssit, mutta sen ei tarvitse suhtautua niihin vastaavalla teoreettisella tai käytännöllisellä vakavuudella. Tämä tarkoittaa toisaalta, että kirjallisuudessa on mahdollista luoda maailmasta representaatioita, jotka kuvaavat muiden diskurssien katvealueita ja ovat juuri siksi eksistentiaalisesti merkittäviä.” (Veivo 2010, 153.)

Kirjallisuuden ymmärtäminen myönteiseksi muutosvoimaksi, joka kykenee kumoamaan muiden diskurssien voimia, yhtyy oman tutkimukseni hypoteesiin ja mm. johdannossa mainitsemini Nussbaumin (2011, 97–113) esittämiin, osin tutkimukseni taustaksi soveltamiini näkökulmiin humanististen tieteiden ja taiteiden roolista yhteiskunnassa. Koskelan & Rojolan (1997, 170–171) mukaan kulttuurintutkimuksen näkökulmasta jo tutkijan teoreettinen ja metodinen valinta on poliittinen teko – olkoonkin, että kulttuurintutkimuksen teoriaa seuraavan kirjallisuudentutkimuksen tavoitteena ei ole tuottaa tekstille ns. oikeaa ja lopullista merkitystä, sillä merkitys on aina väliaikainen: lukijan, tekstin ja kontekstin kohtaamisesta syntynyt.

Kysymys vallasta yhdistyy postkoloniaalisen tutkimuksen näkökulmiin, joiden keskiössä on tietoisuus valtasuhteista länsimaisten ja ns. kolmannen maailman kulttuurien välillä.

Postkoloniaalisesta näkökulmasta länsimaiset arvot ja perinteet vallitsevat ajattelussa ja kirjallisuudessa etnosentrisesti ja dominoivasti, ei-länsimaisia traditioita marginalisoiden (Selden et al. 2017, 199). Postkoloniaalisen tutkimuksen tunnetuimpiin teoretisoijiin kuuluva Edward Said seuraa myös osin Foucaultin näkemyksiä diskursseista, mitkä hän yhdistää todellisiin sosiaalisiin ja poliittisiin kamppailuihin vallasta – diskurssi voi paitsi ylläpitää valtaa, Saidin näkemyksen mukaan myös luoda vastarintaa (Selden et al. 2017, 200). Siten Saidin ja yleisemminkin postkoloniaalisen tutkimuksen keskiössä ovat kulttuuriset representaatiot, joilla konstruoidaan ja ylläpidetään suhteita ns. ensimmäisen ja kolmannen maailman välillä – erityisesti jäljempänä käsittelemäni Löytynkin

teorian keskiössä olevat stereotyypit (Selden et al. 2017, 201). Postkoloniaalisen tutkimuksen huomio kiinnittyy keskeisesti myös identiteettien ja subjektien tutkimukseen (Selden et al. 2017, 204). Koskelan & Rojolan (1997, 167) mukaan kulttuurintutkimukseen liittyy voimakkaasti myös koko kulttuurin käsitteen uudelleen määrittely ja mm. perinteisen ”korkean” ja ”matalan” välisen jaon hylkääminen – kulttuurissa on näkemyksen mukaan kyse laajemmin yhteiskunnallisista käytännöistä ja elämäntavasta, ”elämisen koko kuvasta”. Kulttuurintutkimuksessa tutkimuksen kohteena ei ole ainoastaan merkityksen tuottaminen, vaan keskeisesti myös kontekstin käsite (Koskela & Rojola 1997, 168). Kohdeteokseni populaari, mutta vahvasti mm. brittiläisen kirjallisuuden tradition ja toisen maailmansodan konteksteihin kytkeytyvä luonne mahdollistavatkin teoksen hedelmällisen tarkastelun kulttuurintutkimuksellisesta näkökulmasta.

Vallan tematiikkaan kytkeytyy myös kulttuurintutkimuksen näkemys kulttuurista ns. merkityksistä kamppailun kenttänä, joka sisältää aina hallitsevia, jäänteenomaisia ja orastavia käytäntöjä (Koskela & Rojola 1997, 169). Orastavien, hallitsevia diskursseja haastavien käytäntöjen edustajaksi soveltuu tulkintani mukaan myös hybridin käsite, jonka osalta nojaan mm. jäljempänä esitettyyn Löytyn (2005) teoriaan. Erityisesti brittiläinen postkoloniaalinen tutkimus on intresseissään pohjannut pitkälti kulttuurintutkimukseen ja tutkimusalueiden rajat ovatkin häilyviä – juuri hybridin käsite liittyy keskeisesti mm. rodullistamiseen (Selden et al. 2017, 211). Stuart Hallinkin käyttämä käsite pyrkii tarkastelemaan subjektiutta ja identiteettejä dekonstruktiivisesti, ns. annetun yhtenäisyyden sijaan sosiaalisesti konstruoituina ja tuomaan esiin niihin liittyvää ”kaksiäänisyyttä” (Selden et al. 2017, 211). Palaan hybridin käsitteeseen tutkimukseni apuvälineenä sekä erityisesti Stuart Hallin (2002, 210–222) teoriaan rodullistetun representaatiojärjestelmän kiistämisestä jäljempänä toiseuden representaatioita ja niiden purkamista käsittelevän teoreettisen viitekehysten yhteydessä.

2.1. TOISEUS

Kandidaatintutkielmani teoreettisena viitekehysenä toimii keskeisesti Olli Löytyn (2005) kulttuurintutkimukselliseen ja postkolonialistiseen taustaan nojaava toiseuden tematiikan teoretisointi. Tutkimuskirjallisuudessa toiseudella tarkoitetaan sitä, kuinka joku tai jokin ”itsestä” tai ”normaalista” poikkeava ymmärretään itseä tai normaalia vähempiarvoiseksi. Näiden välinen

suhde on aina näin ymmärrettynä myös valtasuhde (Löytty 2005a, 9). Kirjallisuudentutkimuksen tavoitteeksi voi mieltää em. representaatioiden analysoimisen eli sen, kuinka näitä rajoja on esitetty teksteissä. Toiseuden representaatiot perustuvat usein binaarisille eli kaksinapaisille vastakohtapareille, joissa ”ensimmäinen” asettuu arvohierarkiassa ”toista” ylemmäksi, jolloin puhe toiseudesta kantaa aina myös itseyttä koskevia oletuksia (Löytty 2005a, 9). Toiseus on aina projektiio, joka kertoo aina myös siitä, kuka projektion on tuottanut (Löytty 2005b, 96). Kohdeteoksessani ”puhetta toiseudesta” voi näin hyödyntää myös Maryn henkilöhahmon minuuden ja identiteettien tarkastelussa.

”Ensimmäisyys ja toiseus muodostavat näin toisistaan riippuvaisen parin, jolloin kummalle tahansa annetut merkitykset vaikuttavat parivaljakon toiselle osapuolelle annettuihin merkityksiin. Käytännössä kyse on usein oman identiteetin rajaamisesta ja vahvistamisesta. Eroa julistaessaan toiseus on samuuden kieltämistä, rajan vetämistä meidän ja muiden välille. Toiseuttava ajattelu ei tunnista, saati tunnista yhteisiä piirteitä tai ominaisuuksia.” (Löytty 2005a, 9.)

Löytyn (2005a, 9–10) mukaan toiseuttaminen on aina merkki alistamisesta, ja käsitteen käyttöön analyysin apuvälineenä liittyy siten erottamaton pyrkimys osoittaa ja purkaa näitä vastakohtaisuuksia. Toiseuteen erottamattomasti liittyvät myös kolonialistiset representaatiot eli siirtomaa-ajalla syntyneet ja yhä vaikuttavat valtasuhteet sekä niitä vahvistavat ja uusintavat esitystavat, joita on teoretisoitu erityisesti postkoloniaalisessa tutkimuksessa (Löytty 2005a, 10). Kohdeteoksessani Lontoon miljöön sekä yläluokkaisen Maryn ja toiseutetun tummaihoisen oppilaan Zacharyn suhteen representaatioiden ansiosta em. teoreettinen viitekehys soveltuu hyvin tutkimukseni apuvälineeksi. Toiseuden teoretisoinnin yhteydessä Löytty (2005a, 10) nostaa keskiöön primitiivisyyden käsitteen, mikä osoittautuu keskeiseksi myös kohdeteokseni representaatioissa. Toiseus on aina myös suhteellinen, sekä aikaan että paikkaan sijoittunut käsite – esimerkiksi kulttuurin primitiivisyys on aina joidenkin muiden kuin tuon kulttuurin edustajien itsensä antama määritelmä (Löytty 2005a, 10).

”Länsimaisissa tieteissä ja taiteissa esitetyt tulkinnat jonkin kulttuurin ja yhteiskunnan primitiivisyydestä tuottavat jatkuvaa erottelua tulkintojen esittäjän ja tulkintojen kohteen välille. Samalla se, mitä kutsutaan primitiivisyydeksi, määrittää kaikkea sitä, mitä pidetään normaalina, kehittyneenä. Mittapuuna toimivan normin paikan tässä puhettavassa saa itseoikeutetusti länsimainen moderni sivilisaatio, mikä puolestaan sisältää koko joukon oletuksia siitä, millainen on tavoiteltava yhteiskunta tai kulttuurin kehitysaste”. (Löytty 2005a, 10.)

Primitiivisyyden ohella toiseuden teoretisoinnissa keskiöön nousee stereotyyppittely, jolla yleistävänä ja luokittelevana, negatiiviseksikin mielletynä ilmiönä on Löytyn (2005a, 11) mukaan kuitenkin myös tärkeä tehtävä maailmaa koskevassa tiedollisessa haltuunotossa. Löytty (2005a, 11)

painottaa kuitenkin, että luokittelusta on vielä pitkä matka siihen, että luokkia olisi vain kaksi: me ja muut, itse ja toinen. Löytty (2005a, 11) kuvaa maailman jakamista vastinpareihin ominaiseksi länsimaiselle tavalle hahmottaa maailmaa, mitä ilmentävät tieteen terminologiassa dualismit, dikotomiat ja binaarioppositiot. Tutkimuksessa tuleekin Löytyn (2005a, 11) mukaan pohtia eettisesti kaksinapaisten vastakohtien hierarkiaa – uusintaako tutkimus valta-asetelmia vai onnistuuko se kyseenalaistamaan äärinapojen vastakkainasettelua? Löytyn (2005b, 96) mukaan kohteensa yksiulotteistamisen ohella toiseuttaminen rajaa myös vastaanottajan näkökulman ahtaaksi. Löytyn (2005b, 99) mukaan toiseuden käsite pitääkin ymmärtää ns. yleistyökaluksi, sillä toisiaan määrittäviä kaksinapaisia vastakohtia etsiessä ”katseelta voi jäädä havaitsematta niin taustakuva kuin yksityiskohdatkin”. Löytty (2005b, 99) kehottaa huomioimaan, että meidän ja muiden, itsen ja toisen teoretisointi tuottaa helposti kahtiajakautunutta maailmaa, vaikka tutkimuksen tavoitteena olisi nimenomaan purkaa mustavalkoista maailmankuvaa.

Löytyn (2005a, 12) mukaan ratkaisuna dualismin ongelmaan on sekä itsen että toisen monikollisuuden huomioiminen. Toiseus voi kantaa sisällään ristiriitaisia ja vastakkaisiakin merkityksiä ollen ambivalenttia ja kuvaten asiaan tai henkilöön kohdistuvaa samanaikaista torjuntaa ja haluamista (Löytty 2005a, 12). Omassa tutkimuksessani kiinnitänkin erityisesti huomiota myös kohdeteokseni ja Maryn henkilöahhmon analyysin yhteydessä relevanttiin hybridin käsitteeseen, jonka Löytty (2005a, 13) esittää purkavan toiseutta. Löytty (2005a, 13) esittää länsimaisen ajattelun rakentuvan pitkälti kategorisoinnin varaan – kaikenlainen sekoittuminen edustaa uhkaa ajattelulle, jossa ensimmäiselle ja toiselle on varattu tarkasti määritelty paikka valtahierarkian ääripäissä. Sekoittuminen, vaikeasti määriteltävien hybridien tuominen kaksinapaiseen järjestelmään haastaa toiseuden tuottaman järjestyksen ja voi näin toimia kumouksellisena voimana (Löytty 2005a, 13). Jo Stuart Hallin näkemyksissä ja erityisesti postkoloniaalisessa teoriassa hybridin käsitteellä viitataan ”kolonisaation tuottamalla kontaktivyöhykkeellä syntyneisiin uusiin transkulturaalisiin muotoihin”, jotka murentavat koloniaalista auktoriteettia – näin hybridisyys voidaan ymmärtää diskursiivisen vastarinnan muodoksi (Löytty 2005a, 14). Löytty (2005a, 15) kuvaakin hybridiä oivallisesti ns. kulttuuriseksi häiriköksi ja esittää, että ”toiseuden käsitteen strategista tehtävää ajatellen juuri kohtaamiset sekä erilaiset rajanylitykset ja risteämisaikat ovat hedelmällisiä tutkimuskohteita”. Tutkimuksessani hybridin käsitteen strateginen tehtävä pääsee käytäntöön juuri Maryn henkilöahhmon tarkastelussa, sillä hypoteesini mukaan Maryn henkilöahhmon funktiot teoksessa kiinnittyvät eri tavoin juuri kohtaamisten, rajanylitysten ja risteämisaikkojen tematiikkaan. Toiseuden käsitteen avulla voidaan Löytyn (2005b, 88) mukaan käsitellä myös

kysymyksiä vierauden kohtaamiseen liittyvästä epävarmuudesta ja toiseuden käyttämisestä oman identiteetin työstämiseen. Stuart Hallin ajatuksiin nojaten Löytty (2005b, 89) painottaakin toiseuden käsitteen tärkeyttä identiteetin teorian kannalta: oman identiteetin määrittely on jatkuvaa erontekoa, muista erottautumista. Sosiaalisten kohtaamisten lisäksi kulttuurisissa esitys- ja puhetavoissa eli representaatioissa syntyneet toiseuden kuvat vaikuttavat käsityksiimme toiseudesta – avainsana toiseuden käsitteen ymmärtämiseksi on ero ja yhteys normeihin, käsitteen taipumus kuvata suhdetta jonkin normaaliksi mielletyn ja siitä poikkeavan välillä (Löytty 2005b, 89–90). Näitä seikkoja Stuart Hall kuvaa representaation politiikan käsitteellä: esittäminen on aina poliittista, sillä se on näkyvän rajan muotoilemista ja sen valitsemista, mitä näytetään ja mitä ei (Löytty 2005b, 90).

2.2. TOISEUTTAVAT REPRESENTAATIOIT JA VASTASTRATEGIAT

Toiseuttaminen tai toiseksi tekeminen (othering) kuvaa prosessia, jolla jostakin tehdään ”meidän silmissämme toinen” (Löytty 2005b, 91). Löytty (2005b, 91) huomauttaa, että vaikka rotua ei pidetä enää tieteellisesti validina käsitteenä, on rodullistaminen kuitenkin yhä näkyvimpiä toiseuttamisen tapoja. Löytty (2005b, 91) listaa jo edellä mainittujen primitivisoimisen ja stereotyypittelyn ohella erilaisiksi representaatioiden rodullistaviksi ja toiseuttaviksi lajeiksi lapsellistamisen, luonnollistamisen, estetisoimisen, eksotisoimisen ja erotisoimisen, jotka toistuvat erityisesti siirtomaa-ajan kirjallisuuden esityksissä afrikkalaisista. Löytty (2005b, 92) kuvailee toiseuttavia representaatioita mm. seuraavin tavoin: ”afrikkalaisia kuvataan usein yksinkertaisiksi luonnonlapsiksi - - ”alkuasukkaiden” kuvataan elävän ikään kuin menneellä aikakaudella - - kuvauksen kohteeksi valikoituu usein se, mikä ”meidän” silmissämme on uutta ja outoa - - kuvauksessa toistuvat tietyt konventiot, yleistyksiset ja yksinkertaistukset”. Kohdeteokseni tutkimisen osalta yhdyn Löytyn (2005b, 92) näkemykseen siitä, että edellä listatun kaltaisia, kohteensa latistavia ja ”karikatyyriksi jähmettäviä” toiseuttamisen jälkiä voi löytää vielä nykyisistäkin representaatioista – vaikkakin tulkintani mukaan kohdeteoksessani Maryn henkilöahmo muodostaa näille myös ns. vastavoiman. Laajasti toiseuden representaatiota käsitelleen Hallin (1992 & 2002) teoria rodullistetun representaatiojärjestelmän kiistämisestä tukeekin tutkimustani, sillä siinä kuvatut vastastrategiat ovat sovellettavissa kohdeteokseni maailmaan ja henkilöahmojen kohtaamisiin. Koska representaatioiden merkitystä ei voi koskaan

kiinnittää lopullisesti, luo tämä Hallin (2002, 210) mukaan mahdollisuuden myös erilaisille väliintuloille ja vastastrategioille – hän tarkastelee teoriassaan, kuinka rodullistavia ja eroa representoivia esittämisen tapoja voidaan kääntää ”myönteisemmän” esittämisstrategian avulla. Erityisesti konnotaatioiden eli ns. lisämerkitysten alue on kontrolloimaton alue, jossa marginaalisetkin merkitykset voivat nousta pintaan ristiinkoodauksen käytäntöjen avulla. Tämä tarkoittaa tarttumista olemassa oleviin merkityksiin ja representaatioiden muuntamista ja yhdistelyä uusien merkitysten luomiseksi. (Hall 2002, 210–211.)

Yksi erityisesti elokuvan alueella käytetty vastastrategia on stereotyyppien kääntäminen nurin: siinä erityisesti henkilöhahmojen avulla ”ladataan täyteen positiivisuutta kaikki ne piirteet, jotka siihen asti ovat olleet kielteisiä stereotyyppinä” (Hall 2002, 211). Hall (2002, 212–213) kuvaa vastastrategiaa 1960-luvulta alkaen amerikkalaisiin elokuvaan ilmestyneiden uudenlaisten keskushahmojen myötä: ”bad-ass black men, with attitude”. Keskeistä on, että tummaihoiset sankarit toimivat keskushahmoina valkoihoisten kanssa tavalla, josta puuttuu silmiinpistävästi perinteinen kunnioitus ja lapsenomainen riippuvuus (Hall 2002, 213). Lisäksi se, mitä voitaisiin kutsua moraalisesti leikkikentäksi, tehdään valkoisten ja mustien kannalta yhdenvertaiseksi – mustat esittäytyvät tavallisissa inhimillisyyden muodoissa ja toiminta sijoittuu tuttuihin tosielämän ympäristöihin (Hall 2002, 213). Em. vastastrategialla mustat astuivat kulttuuriseen valtavirtaan ja mustista sankareista tehtiin osa elokuvan ”myyttisiä” puolia, mikä Hallin (2002, 213) mukaan on jopa realismia keskeisempi taso kollektiivisten mielikuvien työstämisessä. Edelleen Hall (2002, 214–215) huomauttaa, että tämäkin vastastrategia toimii binaaristen rakenteiden sisällä, eikä siten onnistu kokonaan purkamaan vastakkainasetteluja. Toinen strategia rodullistetun representaatiojärjestelmän kiistämiseksi on yritys korvata populaareissa representaatioissa vallalla oleva mustista, heidän elämästään ja kulttuurista kertova kielteinen kuvasto myönteisillä kuvilla (Hall 2002, 215). Menetelmä perustuu erilaisuuden hyväksymiseen – tai jopa sen ylistämiseen kääntämällä binaariset vastakohdat nurin ja asettamalla alistettu puoli etusijalle (Hall 2002, 215). Se yrittää rakentaa positiivista samastumista sellaiseen kohteeseen, joka aiemmin on ollut abjektoitua eli torjuttua – näin se laajentaa suuresti rodullisten representaatioiden alaa ja merkitysten monimuotoisuutta sekä kyseenalaistaa aiempien stereotyyppien pelkistävyys (Hall 2002, 216).

2.3. YKSILÖLLINEN HENKILÖHAHMO REPRESENTAATIONA

Tarkastelen kandidaatintutkielmassani henkilöhaahmon rakentumista erityisesti teoksen kokonaismerkityksen funktioiden kannalta – kohdeteoksessani ns. toiseuden purkajana. Kulttuurintutkimuksellisen näkökulmani vuoksi täydennän narratologista henkilöhaahmon teoriaa kiinnittämällä analyysin taustaksi soveltuvien osien myös Veivon (2010) representaatioiden teoriaa. Käkelä-Puumala (2014, 240) painottaa, että henkilöhaahmo ei ole ihminen vaan ihmisen kuva, kaltainen, ihmistä esittävä eli representoiva haahmo. Käkelä-Puumalan (2014, 240–241) mukaan representaatio edellyttää aina sopimuksenvaraisuutta ja esityksen toimivuuden tulee täyttää tietyt ehdot, jotka ovat aina kontekstisidonnaisia. Käsitteenä henkilöllä on yhteys niin fiktiivisiin haahmoihin kuin ihmisen olemukseenkin – erottelun problematiikasta huolimatta fiktiivisiä henkilöitä voidaan Käkelä-Puumalan (2014, 241) mukaan arvioida kuten ihmisiä. Omassa tutkimuksessani Maryn henkilöhaahmoon sovellettavaksi sopii erityisesti ajatus henkilöhaahmosta esityksenä eli julkisena roolina, johon liittyy yhteisön jakamia normeja ja arvoja, mihin myös sanan etymologia viittaa (engl. character, kreik. kharaktein eli arvonimi, titteli) (Käkelä-Puumala 2014, 241). Erityisen hedelmällinen tulkinnalleni Maryn henkilöhaahmosta on seuraava näkökulma:

”Puhe henkilöhaahmoista ei koskaan rajaudu pelkästään kirjallisuuteen, vaan siinä vaikuttaa koko kulttuurimme ihmiskuva ja samalla se sosiaalinen koodisto, jonka mukaan ihmisiä luokitellaan ja arvioidaan.” (Käkelä-Puumala 2014, 241.)

Koska tarkastelen tutkimuksessani Maryn henkilöhaahmoa edellä kuvatun mukaisena representaationa, lähestyn aihetta osaksi Veivon (2010, 136) representaatioiden teoretisointiin nojaten: kun jokin tekstin elementti representoi, se voi aina myös merkitä ja tulla tulkituksi. Veivo (2010, 138–139) tarkastelee representaation käsitettä erityisesti mahdollisten maailmojen teorian kehyksessä, jolloin esittävyttä lähestytään holistisesta näkökulmasta, pohtimalla representaatioita suhteessa tekstin kokonaisuuteen ja sen kannalta tärkeisiin kysymyksiin. Erilaisia todellisuuden viittaamisen tapoja voidaan Veivon (2010, 139) mukaan ymmärtää vain ottamalla huomioon kirjallisuus kulttuurisen toiminnan muotona, pragmaattisesta näkökulmasta. Representaatioiden kohteena toimiva fiktiivinen maailma on olemassa ns. abstraktina mallina, mutta ruumiillistuu tekstissä ja toimii kulttuurisena artefaktina (Veivo 2010, 139). Veivo (2010, 142–143) huomioi, että kirjallisuuden kyky puhua yksittäisistä tosiasioista on heikko, mutta pikemminkin se kykenee muodostamaan kokonaisvaltaisen, emotionaalisesti merkittävän viittaussuhteen todellisuuteen, mutta vasta tulkinta ilmaisee tämän suhteen. Tulkinnan ulottuvuuden ja representaation

nivoutuminen yhteen mahdollistaa sen, että mielikuvituksellisinkin tarina voi esittää ihmisen kokemuksen kannalta mielekkäitä asioita (Veivo 2010, 144). Perustan tähän analyysini Maryn henkilöahmosta osin lukijan identiteettityön sekä yhteiskunnallisuuden näkökulmista. Vaikka merkitykset rakentuvat kirjallisuudessa aina tekstuaalisin keinoin, pragmaattinen lähestymistapa kirjallisuuteen representaationa – esityksenä, viittauksena ja jäljittelynä – palauttaa tutkimuksen Veivon (2010,144) mukaan toden tunnun, itseilmaisun ja kommunikaation teemoihin. Lukijan arkeen representaatioita kytkevä näkemys soveltuukin kulttuurintutkimukselliseen lähestymistapaani henkilöahmon ja sen merkitysten analyysin taustana.

”Tulkintaprosessissa ei vertailla fiktiota ja faktaa. Pikemminkin kirjallisuuden esittämiä ajatuksia, tunteita ja kertomuksia verrataan tulkintoihin kokemusmaailmassa vaikuttavissa samankaltaisista asioista: voimista, haluista, syistä ja tavoitteista, jotka määrittävät yksilön ja maailman suhdetta.”
(Veivo 2010, 144.)

Käkelä-Puumalan (2014, 242) mukaan käsitteellisiä haasteita henkilöahmojen tutkimukseen tuovat minuuden ja identiteetin käsitteet. Hän erottelee niitä esittämällä minuuden viittaavan enemmän psykologiseen olemuksellisuuteen, pysyvyyteen ja identiteetin taas johonkin, jonka rakentuminen edellyttää sosiaalisen ja kulttuurisen kontekstin olemassaoloa ja joka on muuttuva tai muutettavissa (Käkelä-Puumala 2014, 242). Aleid Fokkeman mukaan henkilöahmon minuudella tarkoitetaan usein ns. kätkeytyä sisintä, joka voidaan erilaisilla kerronnallisilla tekniikoilla paljastaa tai jättää lukijan pääteltäväksi, mutta henkilöahmolla voi olla lukuisia erilaisia identiteettejä eli ns. henkilöisyyksiä ja sosiaalisia rooleja, joiden taakse lukija olettaa henkilön minuuden kätkeytyvän (Käkelä-Puumala 2014, 242). Teoria soveltuu hyvin Maryn henkilöahmon tarkasteluun, sillä tutkimukseni kohdeteos esittää Maryn henkilöahmon useissa eri konteksteissa, joista rakentuu henkilöahmolle toisistaan poikkeavia sosiaalisia rooleja ja identiteettejä. Kuten käsittelyosassani myöhemmin osoitan, näiden roolien representaatioista on löydettävissä yhtenäistä tematiikkaa, joka tulkintani mukaan muodostaa Maryn henkilöahmolle teoksen kokonaistematiikkaa tukevan minuuden toiseutta purkavana henkilöahmona. Käsitys minuudesta diskursiivisena objektina sopii tutkimukseeni myös siksi, että Maryn henkilöahmon rakentuminen noudattaa suurta osaa piirteistä, joita Käkelä-Puumalan (2014, 243) mukaan nykyään pidetään itsestään selvästi henkilöahmoon kuuluvina, ns. realismin perinteen tuotteena.

Henkilöahmon arvoa määritellään usein luonnehtimalla sitä pinnan ja syvyyden käsittein, joiden hierarkia puolestaan kertoo hahmoon liittyvistä odotuksista (Käkelä-Puumala 2014, 245).

Henkilöahmon pintaa on kaikki se, mitä tekstistä voidaan välittömästi havaita, eli henkilöahmoa

koskeva informaatio, kun taas syvyyteen kuuluvat ne asiat, jotka ns. tekstipinnan elementeistä voidaan päätellä: henkilöahmon toimintaa ohjaava psykologinen motivaatio eli tunteet, toiveet ja halut (Käkelä-Puumala 2014, 245). Käkelä-Puumala (2014, 245) esittää, että kätkeyty informaatio mielletään usein välittömästi havaittavaa arvokkaammaksi, joten syvällisyyteen liittyy positiivinen arvolutaus ja tämä ns. henkilöahmon sisäpuoli ratkaisee henkilökuvauksen uskottavuuden. Samaan perinteeseen nojaa klassinen E. M. Forsterin jako litteisiin ja pyöreisiin henkilöahmoin: litteä (flat) henkilöahmo on karikatyyrimainen, pelkistetyimmillään yhden ominaisuuden varassa toimiva hahmo, jolle on ominaista yksiulotteisuus, tietty pysyvyys ja jopa koomisuus (Käkelä-Puumala 2014, 246). Litteä henkilöahmo muistuttaa tyyppin tai stereotyypin käsitteillä kuvattua yksittäiset teosrajat ylittävää hahmoa, joka noudattaa traditioita ja konventioita (Käkelä-Puumala 2014, 246). Toiseuden tematiikan yhteydessä käsite on relevantti, sillä mm. Hall (1992 & 2002) ja Löytty (2005) huomioivat teorioissaan juuri stereotyyppisten hahmojen käytön toiseuttavissa representaatioissa – se on yhdistettävissä myös kohdoteokseni analyysiin erityisesti Zacharyn henkilökuvauksessa. Pyöreät (round) henkilöahmot puolestaan voidaan kuvata epäsuorasti litteiden vastakohtina: niillä on kyky kehittyä ja ilmentää useampia ominaisuuksia (Käkelä-Puumala 2014, 246). Tämä kaksinapainen jako ei ole riittävä kuvaamaan vivahteita ja aste-eroja henkilöahmojen välillä, kuten myös Rimmon-Kenan (1991, 54) esittää. Rimmon-Kenanin mukaan henkilöahmoja tulee luokittelun sijaan arvioida kompleksisuuden, kehittymisen ja tietoisuuden kuvauksen kriteereillä, jolloin analyysi tuo kategorioiden sijaan esiin pikemminkin aste-eroja (Käkelä-Puumala 2014, 247). Omassa tutkimuksessani nojaankin Maryn henkilöahmon analyysissä vahvasti seuraavaan näkökulmaan:

”Rimmon-Kenanin esiin nostamat kriteerit – kompleksisuus, kehittyminen, tietoisuuden kuvauksen aste – muodostavat toisessa ääripäässään kuvan eräänlaisesta ihannehenkilöstä. Tällainen henkilöahmo on moniulotteinen – aina ristiriitaisuuteen saakka – ja siksi vaikeasti yhdellä lukukerralla määriteltävä, tapahtumien mukana kehittyvä, monimutkainen yhdistelmä luonteenpiirteitä ja ominaisuuksia: sanalla sanoen, yksilö.” (Käkelä-Puumala 2014, 247.)

Lukijoidensa kaltaisilta eli samastuttavilta vaikuttavat henkilöahmot ja yksilöllisen kokemuksen kuvaaminen ovat korostetusti modernin romaanin ominaisuuksia, jotka ovat nousseet esiin erityisesti 1800-luvun lopun ns. psykologisessa realismissa tai individualistisessa romaanissa (Käkelä-Puumala 2014, 247–248). Maryn henkilöahmon analyysini nojaakin Käkelä-Puumalan (2014, 248) esittämään ajatukseen, jonka mukaan psykologisen realismin henkilöahmo ei ole enää vain juonta eteenpäin vievä toimija, vaan ainutlaatuinen yksilö, jonka luonteen ymmärtämisestä riippuu ratkaisevasti koko tekstin ymmärtäminen. Ns. pyöreä henkilöahmo on Käkelä-Puumalan (2014, 251) mukaan aina enemmän kuin tekojensa ja ulkoisten piirteidensä summa: näiden

elementtien lisäksi henkilöahmo kantaa merkitystä. Yksilölliseen, pyöreään henkilöahmoon liittyy Käkelä-Puumalan (2014, 252) mukaan myös idea vapaudesta, mikä on sovellettavissa myös Maryn henkilöahmon analyysiin. Realismin perinteessä vapautta ilmentää henkilöahmon kyky irtautua sosiaalisesta kontekstistaan (perhe, suku, yhteiskuntaluokka) ja elää omaa elämäänsä sekä kyky vapautua myös tekstuaalisista rajoistaan: henkilöahmolla on oma elämänsä ennen kertomuksen alkua ja yhä sen jälkeenkin (Käkelä-Puumala 2014, 252). Yksilölliselle henkilöahmolle on kirjallisuudessa ollut – ja on yhä – yhteiskunnalliseen kontekstiinsa palaava sosiaalinen tilaus: henkilöahmoa on tarvittu ennen kaikkea lukijan yksilöllistymisen välineenä (Käkelä-Puumala 2014, 252). John Frow on esittänyt näkemyksen, jonka mukaan lukija tulkinnassaan valikoi informaatiota yhtenäisen henkilöahmon konstruoimiseksi – prosessi on tulosta halusta, joka on käsitettävä rakenteena, joka tuottaa samastumisen kautta samanaikaisesti sekä henkilöahmon että lukijan identiteettiä (Käkelä-Puumala 2014, 262). Tutkimukseni hypoteesi yhtyy em. näkökulmiin, joissa henkilöahmon minuuden luotaaminen tarjoaa mahdollisuuksia myös lukijan itsetuntemuksen rakentamiseen ja moraaliseen kasvuun, mitä on kuvattu jo Aristoteleen *Runousopin* katharsiksen teoriasta alkaen (Käkelä-Puumala 2014, 252–253). Kohdeteokseni edustama paluu realismin konventioihin postmodernin kirjallisuuden tekstuaalisten, fragmentaaristen ja subjektiivista kyseenalaistavien henkilöahmojen ”esiinmarssin” jälkeen näyttäytyykin tietoisena valintana kulkea ”asioita kohti” ihmiskunnan historiaan viitaten. Käkelä-Puumalan (2014, 263) mukaan henkilöahmon ominaisuuksilla on realistisessa kerronnassa yleensä rakenteellinen yhteys myös tekstin käsittelemiin teemoihin – jopa siinä määrin, että teemojen voidaan sanoa artikuloituvan juuri henkilöahmojen kautta. Oletan, että tämä näkökulma ja Maryn henkilöahmon nostaminen tutkimukseni keskiöön paljastavat varteenotettavan, vaihtoehtoisen tematiikan viihteelliselle teokselle, jota ilmeisimmän arvion mukaan voisi lukea sotakertomuksena tai rakkaustarinana. Osaltaan omassa tutkimuksessani henkilöahmon tutkimiseen motivoi myös se, että henkilökuvaus on yhä vähiten teoretisoitu kerronnan peruskategoria, vaikka se toisaalta on keskeinen kirjallisuuden arviointiperuste niin yksityisissä kuin julkisissakin kirjallisuuskeskusteluissa (Käkelä-Puumala 2014, 244–245). Rimmon-Kenanin (1991, 40) mukaan henkilöahmon teoria onkin poetiikan haastavimpia tutkimuskohteita, joka odottaa kehittäjäänsä – nykyaikaan tultaessa uusia avauksia aiheesta on yhä niukalti. Tulkintani mukaan henkilöahmoon ja sen funktioihin kirjallisuudessa liittyy näin jotain lukijan arkeen relevantisti kytkeytyvää ja osin ratkaisematonta.

3. MARYN HENKILÖHAHMO TOISEUDEN PURKAJANA

3.1. MARYN TOISEUTTA PURKAVA HYBRIDISYYS

Everyone Brave is Forgiven -kohdeteokseni (jäljempänä EBIF 2016) merkitysten rakentumisen tarkastelu tapahtuu tutkimuksessani teoksen toisen päähenkilön, Maryn kautta. Tarkastelen henkilöahmoa erityisesti suhteessa kulttuurintutkimukselliseen lähtökohtaan, jossa keskeistä on Koskelan ja Rojolan (1997, 163–164) kuvaama representaation diskursiivinen rakentuminen – hypoteesini mukaan Maryn henkilöahmo rakentuu vasten brittiläisen toisen maailmansodan aikaisen kontekstin luonnollistuneita merkityksiä osin niitä uusintaen sekä pääasiassa toisin toistaen. Tästä näkökulmasta nostan keskiöön Maryn henkilöahmon hybridisyyden, jolla henkilöahmo sekoittaa totunnaisia binaarioppositioiden kategorioita ja toiseuden tuottamaa järjestystä toimien näin diskurssia muokkaavana representaationa, mm. Löytyn (2005a, 13) kuvaamana kumouksellisena voimana. Tulkintani pohjaa hypoteesiin, jossa Maryn henkilöahmon funktiona teoksessa on toimia myös juonta eteenpäin vievänä toimijana ja modernille romaanille tyypillisesti tarina rakentuu henkilöille – toki sotaromaanin kehys on vahva ja osin teoksen henkilöahmot rakentuvat myös tarinan tarpeesta käsin. Väitän, että Maryn funktio on ensisijaisesti temaattinen – hän ei ole tyypillinen viktoriaanisen ajan konventioita noudattava brittiläinen nuoren naisen stereotyyppi, vaan tietoisesti temaattiseen funktioon konstruoitu hybridinen hahmo. Maryn henkilöahmon strategisena tehtävänä on paitsi olemuksellaan myös teoillaan ja sanoillaan haastaa totunnaisia – brittiläisessä kontekstissa liiaksi luonnollistuneita – diskursseja ja toistaa niitä toisin. Näin Maryn henkilöahmo representaationa on yhteiskunnallinen ja vallan tematiikkaan kytkeytyvä siten, kuin teoreettinen viitekehysten kulttuurintutkimuksellisesta lähestymistavasta esittää.

Maryn hahmon representaatioluonteen tarkastelussa jo henkilöahmon nimeäminen on toisin toistamisen kannalta merkityksellinen: Mary-nimen etymologia viittaa mm. kapinalliseen (behindthename.com 2020). Samaa tematiikkaa korostaa teoksessa erityisesti Mary ja Zachary -artikulaatio (Koskela & Rojola 1997, 168–169): näiden henkilöahmojen yhteen niveltäminen luo useita toisin toistavia ja diskurssia ravistelevia merkityksiä, sillä aikakautensa kontekstissa valkoisen, yläluokkaisen auktoriteettiasemassa työskentelevän naisen ja tummaihoisen, kellareissa asuvan lapsen ystävyys sekoittaa uhkaavasti monia konventionaalisia kategorioita. Maryn henkilöahmo rakentuu erityisesti toiminnan kautta: opettajana ja ensihoitajana. Molemmissa

ammattillisissa rooleissaan Mary myös ilmentää hybridisyyttä valitsemalla sodan aikana tehtäviä, joita ei yläluokkaiselta nuorelta naiselta odoteta tai joiden ei katsota hänelle sopivan – jälleen hän sekoittaa niin luokka- kuin sukupuolidiskurssienkin määrittämiä kategorioita. Maryn henkilöahmon minuuksien rakentuu erilaisia identiteettejä yhdistelemällä, jotka Käkelä-Puumalan (2014, 242) kuvaamalla tavalla edellyttävät teoksessa sosiaalisen ja kulttuurisen kontekstin olemassaoloa, kun Maryn henkilöahmon minuuksien puolestaan näyttäytyy ns. psykologisena olemuksellisuutena. Henkilöahmon moniulotteisuutta korostaa Maryn asettuminen erilaisiin identiteetteihin: mm. tytär, kumppani, ystävä, opettaja, ensihoitaja. Kaikissa rooleissa temaattinen ydin, minuuksien, on tulkintani mukaan sama: urheus, suvaitsevaisuus ja pyrkimys toiseuttavien diskurssien romuttamiseen. Maryn kompleksisuus nousee esiin läpi teoksen: hän on tarinassa yhteistä hyvää, tasa-arvoa ja humaaniutta tavoitteleva hahmo, mutta samalla hän representoi myös suuria inhimillisiä heikkouksia ja pysyy näin lukijalle samastuttavana. Mary toimii johdonmukaisesti omien arvojensa mukaan eikä luovu periaatteistaan, mutta osaa toisaalta myös kyseenalaistaa itseään, myöntää heikkouksiaan ja pyytää lähimmiltään anteeksi. Maryn identiteettiä ensihoitajana ja em. moniulotteisuutta kuvaa mm. kohtaus, jossa Mary ja Hilda työskentelevät ensihoitajina pommitusten runtelemassa Lontoossa. Kohtaus ilmentää myös Maryn hybridisyyden ulottuvuutta, joka seuraa henkilöahmoa läpi teoksen: aktiivista halua kyseenalaistaa oma yläluokkainen taustansa, sekä ennen kaikkea sekoittaa luokkaeroihin perustuvat brittiläisen konvention kategoriat kiinnostamalla säännönmukaisesti omaa luokkaansa alemman luokan asemasta.

In the snap of light she had seen a boy lying still, his face grey, his body covered in shreds of blue flannel pyjamas and some foul-smelling mess that must have come from the broken waste-pipe.

'Hilda,' she said. 'Could you come as quick as you can?'

Outside, the mother was still shouting, the fear in her voice more awful now the crowd was quietening down. - -

They knelt beside the boy's body. Hilda put her ear to his mouth.

'Anything?' said Mary.

Hilda shook her head. The mess was not from a broken pipe. The boy's insides were out. - -

'What are we doing?' said Mary. 'What are the two of us doing?' - -

'Remember after that first raid? When we took a cab to see the mess?'

'But everyone was doing it, it wasn't just -'

Mary cut her off. 'Do you think we've seen enough now?'

'But it's different now. We're helping.'

'Are we?' said Mary. 'How many rooms there are in your flat?'

'Oh I know what you're trying to do, but –'

'Isn't it awful? I've honestly never counted. Two dozen rooms in my house, I should think, and six in your flat, and hardly a bomb has touched Pimlico. If we truly wanted to help, we could have hosted this whole street in your place and mine, instead of digging through their rubble.'

'We do what we can.'

'We visit by night and we fly west at dawn. We are ghouls, I'm afraid. We are monsters.' (EBIF 2016, 274–276.)

Toinen Marya keskeisesti määrittelevä elementti on henkilöahmon kehittyminen, jota Mary myös itse sanoittaa toistuvasti tarinan kuluessa – Mary kasvaa aikuiseksi sodan kehyksessä, joka osaltaan karakterisoi Maryn henkilöahmoa ja korostaa teoksen ydintematiikan painoarvoa. Vaikka rankat ja traumatisoivat tapahtumat koettelevat Marya ja myös muuttavat häntä, hän ei luovu sitkeydestään ja urheudestaan – tulkintani mukaan tärkein motiivi näihin takertumiseen on jälleen temaattisessa ytimessä oleva mahdollisuus edistää humaania tasa-arvoa ja purkaa toiseuksia. Mary ei suostu asettamaan itseään erityisasemaan, kuten mm. hänen koulunsa pommitusta ja kumppaninsa Tomin hautaamista seuraava katkelma osoittaa.

People asked questions of her. Mary answered that she was quite all right, thank you. No, she did not need more tea. Yes, she was able to supply a list of the pupils and parents - - No, she did not think that if God had seen fit to spare only one child then it was a pity it had to be the picaninny. No, she did not think that the darkies had the devil's own luck. - - Well, and if they must put it like that, then yes, she was rather fond of the nigger. - -

There were no questions after that, and Mary did not have the heart to trouble people with her own. - - Everyone had anguish of their own by now – what was every bomb that fell, if not endings under unbelievable compression? - -

One could only trudge away from the place to which one had hurried in such hope at the start. One could only begin again, a year older, and resolve to carry oneself in such a way that the pressure wave of the tragedy was contained within one's own body, and could not spread one inch further. (EBIF 2016, 218–219.)

Maryn henkilöahmoa karakterisoi myös koululuokan evakuointia kuvaavaan kohtaukseen sijoitettu Maryn sisäisen monologin intertekstuaalisuus. Viittaus Emily Brontën *Humisevan harjun* (1847) monimerkityksiseen henkilöahmoon Heathcliffiin ilmentää tulkinnassani Maryn urheutta,

kapinallisuutta, ”kaipuuta luontoon” ja yläluokkaisen tytön hurjaa halua hybridiseen kategorioiden sekoittamiseen sekä ”toiseutta kohti menemiseen”.

She was surprised to realise that she didn't mind it at all, being sent away. It really was a giant roulette – this was how one ought to see it. The children would get a taste of country air, and she . . . well, what was the countryside if not numberless Heathcliffs, loosely tethered? (EBIF 2016, 13.)

Kokonaisuudessaan edellä tarkastelemieni ulottuvuuksien perusteella väitän, että Maryn henkilöahmo on konstruoitu vastaamaan Rimmon-Kenanin (1991, 54; Käkälä-Puumala 2014, 247) määritelmää ns. ihanteellisesta henkilöahmosta, sillä sen moniulotteisuus ja kehittyminen tarjoavat lukijalle samastumispintaa. Myös teosnimi *Everyone brave is forgiven* merkityksellistyy tästä näkökulmasta – lisäksi romaani merkitystä korostaen Maryn tarinan kerrottuaan päättyy lauseeseen: *If everyone brave was forgiven*. Em. kerronnallinen konstruktio palaa moniulotteisuuteen ja toiseuttavia asenteita purkavaan tulkintaan: vastakkainasettelujen vähentämiseksi jokainen tarvitsee paitsi urheutta, myös anteeksiantoa. Läpi tarinan Mary on onnistunut hallitsemaan nämä elementit – sotatarinan kehyksessä ne on myös havainnollisesti koeteltu. Tematiikkaa korostaa rinnakkaistarina Alistairista, jonka henkilöahmo merkityksellistyy tulkintani mukaan osin samojen vahvuuksien kautta. Loppuratkaisussa teoksen henkilöistä ”pintansa pitäneet” Mary ja Alistair myös ”palkitaan” – he löytävät toisensa ja tulevaisuus odottaa, teoksen loppukohtauksessa Lontoon raunioissa sarastaa uusi aamu.

Idän ja lännen kohtaamispisteenä miljöö karakterisoi Maryn henkilöahmoa voimakkaasti: toisen maailmansodan ja Lontoon kehykset ovat merkittäviä. Koska karttaprojektio on – keinoitekoisenakin – ns. luonnollistunut käsitys idän ja lännen sijainneista, on Lontoolla teoksen miljöönä oma henkilöahmoja karakterisoiva ja tulkinnallinen merkityksensä. Löytty (2005a, 8) esittää, että idän ja lännen erilaisuus on eräänlainen näköharha, sillä se on länsimaisissa tieteissä ja taiteissa luotu mielikuva, representaatio. Löytty (2005a, 8) korostaa, että tämä ei ole neutraali tapa katsoa maailmaa, vaan se jakaa maailman kahdeksi eriarvoiseksi puoliskoksi ja on siten toiseuttavaa. Maryn tapa kyseenalaistaa alistavia käytäntöjä saa lisää painoarvoa ja merkityksellistyy entistä radikaalimmaksi Maryn toimiessa juuri fyysisesti näiden puoliskojen kohtaamispisteessä. Osaltaan Cleaven miljöökuvauksella Lontoosta tukee konventionaalisia lännen esityksiä – Lontoo kuvataan sekä uljaana, mahtavana ja periksiantamattomana, mutta myös kylmänä, etenkin sodan kehyksissä lämmön ja luontoyhteyden kadottaneena kolkkona, hiljaisena ja tomuisena rauniona. Teos tarjoaisikin paljon aineistoa miljöökuvauksen ja em. karakterisaation tutkimukseen, mikä olisi kuitenkin erillisen tutkimuksen arvoinen ja laajuinen aihe. Toisaalta Mary

on leimallisesti myös Käkälä-Puumalan (2014, 252) kuvaaman kaltainen ns. vapaa henkilöahmo – hän irtautuu miljööstään, kuten perheen painolastista ja luokkaan ja sukupuoleen kohdistuvista odotuksista ja kyseenalaistaa niitä ääneen. Tämä ominaisuus konnotoi tulkinnassani yksilön vapautta omaan ajatteluun – usein hegemonisiin luonnollistumiin perustuvaa toiseutta ei voikaan ilman tätä ominaisuutta purkaa ja murtaa.

3.2. MARY DIALOGEISSA: TOISEUTTAVIEN REPRESENTAATIOIDEN TOISIN TOISTAMINEN

Maryn henkilöahmon toiseutta purkavat merkitykset ilmenevät teoksessa havainnollisesti ja konkreettisesti kerronnassa runsaasti käytetyissä dialogeissa, joissa Koskelan & Rojolan (1997, 163–164) kuvaama diskursiivisten käytänteiden ja kontekstien keskinäinen riippuvuus toimii hyvin tarkastelun taustana: lähes motiivin omaisesti teoksessa toistuu puhejaksojen asetelma, jossa Maryn keskustelukumppani edustaa toiseuttavaa diskurssia ja Mary toistaa sitä toisin. Toiseuden näkökulmasta monin tavoin hedelmällinen on mm. Maryn ja Tomin dialogi, jossa opetustoimenjohtajana työskentelevä Maryn kumppani Tom haluaa keskustella Maryn opettajana tekemistä ratkaisuista, kun Mary on kouluviikon päätteeksi antanut lasten tanssia ja itse vieläpä tanssinut Zacharyn kanssa.

’It’s just that you seem rather soft on Zachary.’

’No softer than on any of my other children.’

’But last month – don’t you see? Don’t you think one crosses a line, slightly, when one actually dances with a nigger?’

’Must you bring it up again? And don’t use that word. It’s cheap. - - the child is American. His father moved them here ages ago. Call him Yank if you must.’

’And that would be better because?’

’Because Yank is a proper noun and it takes a capital and America has a capital too, whereas nigger has neither. The day we allow the child his own country and lodge our ambassador in its principal city is the day I shall let you call him Nigger - - -’

’Just . . . you know. Try not to dance with him again - - But you know how people gossip. It’s a comfort, isn’t it, to fall back on the old prejudices when everything else is in flux.’

'Are we talking about other people's prejudices, darling, or yours?' - -

'Sorry. But it isn't for us to change how things are. I'm just an administrator. You're just a teacher.'

'Oh, I hope I don't teach. Because look what we did: we saved the zoo animals and the nice children, and we damned the afflicted and the blacks. You know what I do every day in that classroom? I do everything in my power to make sure those poor souls won't learn the obvious lesson.' (EBIF 2016, 132–135.)

Dialogissa Tomin puheaktit rakentavat stereotyyppioita seuraamalla yhteiskunnassa luonnollistunutta arvoasetelemaa, jonka Mary aktiivisesti haastaa. Esitän, että tämä teoksen kokonaismerkitykselle keskeinen tematiikka toistuu motiivin omaisesti Maryn puhunnoksissa säännöllisesti läpi teoksen. Dialogi, jonka Mary käy Hildan kanssa heidän palatessaan Tomin hautajaisista, rakentaa merkityksensä keskeisesti Hildan puheakteissa esiintyvän stereotyyppitelevän representaation ja Maryn vastastrategiaa edustavien puheaktien varaan. Varsin konkreettisesti toiseuttavia binaarioppositiota rakentaa mm. Hildan sanavalinnoissa eksplikoitu, aikakautensa kontekstia ilmentävä viittaaminen jopa sananmukaisesti ”sopivaan värikoodiin” sekä näkemys, että Zachary ja Mary eivät ole edes samaa lajia. Maryn henkilöahmon funktioiden mukaisesti on selvää, että Mary ei tarinan edetessä anna Hildan näkemyksille minkäänlaista painoarvoa.

'What do you suppose you'll do?' said Hilda.

'I must find Zachary, first of all.'

'And then what? Take him home to your mother? She'd be thrilled.'

'I've a responsibility to him.'

'You've nothing of the sort!'

'He was in my class and - '

'And nothing. You were ordered to teach that class grammar, not to adopt any survivors.'

'Now you're just being horrid.'

'Only because you're being ridiculous. Where would it end, if you went after him? You're not his family, or even his species. You can't give him a home - that's his people's job. And you shan't tell me he doesn't have people, because there were dozens and dozens at that theatre, conveniently colour-coded.'

'The negroes aren't all related, you know.' (EBIF 2016, 228.)

Samoin stereotyyppitelevät ajatukset tulevat puretuiksi sodan loppupuolelle sijoittuvassa puhejaksossa Maryn ja hänen äitinsä välillä – äidin voimakkaasti hegemonisoiviin näkemyksiin

viitataan jo edellä Hildan ja Maryn dialogissa ja valkoista, diskursiivista valtaa edustavaa yläluokkaa symboloivan ”äidin henki” leijuu taustalla ikään kuin peilinä Maryn ajatuksille korostaen niiden radikaaliutta. Tulkintani mukaan dialogissa korostuu äidin voimakas pyrkimys pitää stereotyyppitelevän binaariopposition ”elementit oikeilla paikoillaan” ja vastustaa Maryssa ilmenevää uhkaavaa, kategorioita sekoittavaa hybridisyyttä. Äiti yrittää taivutella Maryn palaamaan asumaan perheensä kanssa ja ”tekemään rauhan yhteiskunnan kanssa”.

’And you must stop carrying on with the negroes. I shall do you the favour of not calling them negroes, and you will reciprocate by cutting ties. You will neither frequent their entertainments, nor school their numberless brood.’

’But mother –’

’Because it is not even a kindness you do for them, pretending they can be helped. They have their own world and we have ours, and there can be no more traffic between the two than there is between heaven and earth.’

’And so we prescribe the countryside for our children and the bombing for theirs? How can you ask me to make peace with a society that makes this kind of war? - -

They are blind to what’s wrong. I see the wealthy untouched by this war and the poor bombed out by it, and yet rich and poor alike make not a murmur. I see negro children cowering in basements while white children sojourn in the country, and yet both camps beg me not to rock the boat. Look at us, won’t you? We are a nation of glorious cowards, ready to battle any evil but our own.’ (EBIF 2016, 386–387.)

4. MARYN HENKILÖHAHMON FUNKTIOT TOISEUTTAVIEN REPRESENTAATIOIDEN VASTASTRATEGIOISSA

4.1. MARYN TOIMINTA TOISEUTTAVAN REPRESENTAATION KOHTAUKSISSA

Tarkastelen kohdeteokseni joitakin toiseuttavia kohtauksia erityisesti teoreettisessa viitekehysessäni kuvaamani Löytyn (2005a, 9) näkökulmien pohjalta perustaen analyysini toiseuden representaatioissa tunnistettaville binaarisille vastakohtapareille, joissa ”ensimmäinen” on arvohierarkiassa ”toista” korkeammalla. Teoksen alkuasetelman rakentava, Lontoon eläintarhaan sijoittuva oppilaiden evakuointia kuvaava kohtaus on monitulkintainen esimerkki teoksen toiseuttavista esittämisen tavoista ja Maryn roolista em. esittämistävän kumoajana. Maryn ensimmäisenä tehtävänä opettajana on evakuoida oma luokkansa maaseudulle. Kun hänelle selviää, että eläintarhan eläimet on evakuoitu ennen lapsia, hän on raivoissaan. Maryn sisäinen monologi kuvaa hänen kyseenalaistavia asenteitaan evakuoinnin alkaessa:

Wasn't that the weary old man's choice Noah had made: filling the ark with dump livestock instead of lively children who might answer back? This was how the best roots of humanity had drowned. (EBIF 2016, 7.)

Koulunjohtaja pyrkii torjumaan Maryn kyseenalaistavat ajatukset, mitä seuraa kerronnassa Zacharyn ensimmäinen esiintyminen lukijalle roolissa, jossa hän karkaa evakuointiryhmästä eläintarhaan – jo miljöö on vastakkainasettelun näkökulmasta tulkinnallisesti merkityksellinen, kun tummaihoisen oppilas irrottautuu kulttuurin (koulun) kontekstista luontoon, jonka senkin on tosin valkoinen länsimaalainen ottanut hallintaansa (eläintarha). Kohtaus myös representoi Zacharyn Löytyn (2005a, 10; 2005b, 91–92) teorian konventionaalisia primitivisoimisen ja luonnollistamisen elementtejä sisältäen, kun hän vikkellästi, lähes eläimeen vertautuen kiipeilee eläintarhan kyltin päällä järjestystä luovan auktoriteetin ohjeista piittaamatta.

'Remember you're on our side now. You know: the grown-ups.'

Mary could almost feel her bones cracking with resentment. 'Thank you, Miss Vine.'

This was when the school's only coloured child, sensing an opening, slipped away from the muster and scaled the padlocked main gate of the zoo. The headmistress spun round.

'Zachary Lee! Come back here immediately!'

'Or what? You'll send me to the countryside?'

The whole school gasped. Ten years old, invincible, the negro boy saluted. He scissored his skinny brown legs over the top of the gate, using the penultimate and ultimate wrought-iron Os of LONDON ZOO as the hoops of a pommel horse, and was immediately lost to sight.

Miss Vine turned to Mary. 'You had better bring the nigger back, don't you think?' (EBIF 2016, 8–9.)

Primitivisoimisen ja eksotisoimisen elementit seuraavat myös kohtauksessa, jossa Mary on tavoittanut Zacharyn ja hämmästelee tämän ominaisuuksia: "his brown skin, his chestnut eyes, the flash of his pink tongue" (EBIF 2016, 10). Maryn tarttuessa Zacharyn käteen hän mm. hämmästelee, että se ei ole kuumempi kuin valkoihoisen käsi. Zacharyn kysyessä, miksi eläimet on evakuoitu ennen ryhmän lapsia, Maryn vastaus sen sijaan kumoaa täysin toiseuttavan asenteen tummaihoista lasta kohtaan. Huumorin keinoin kerronta luo tulkinnan, jossa Mary ei halua Zacharyn tuntevan itseään toiseutetuksi – Maryn repliikki ikään kuin kumoaa aiemmin esitetyn representaation, jossa Zacharyyn voitaisiin liittää eläimellisiä, "villiin ja arvaamattomaan" luontoon kytkeytyviä ominaisuuksia.

'Miss? he said, 'Why did they take the animals away?'

'Different reasons in each case,' said Mary, counting them off on her fingers. 'The hippopotami because they are such frightful cowards, the wolves since one can never be entirely sure whose side they are on, and the lions because they are to be parachuted directly into Berlin Zoo to take on Herr Hitler's big cats.' (EBIF 2016, 10.)

Karkumatkan päätteeksi Mary useiden keskustelujen seurauksena palauttaa Zacharyn käsi kädessä kävellen evakuointijonoon, jossa hänen parikseen määrätty oppilas paljon puhuvasti pukee hansikkaat huolellisesti käteensä ennen tarttumista Zacharyn käteen. Mary on Zacharya mukaan suostutellessaan luvannut olla jättämättä tätä, sillä Zachary on huolissaan maaseudulla häneen mahdollisesti kohdistuvista ennakkoluuloista ja syrjinnästä. Neiti Vine kuitenkin päättää, että Mary ei saa lähteä maaseudulle evakuoitavan luokan mukana, koska johtajattaren näkökulmasta hän on liian altis ystäväystymään lasten kanssa. Näin Mary kokee – ensimmäisen kerran elämässään – joutuneensa pettämään lupauksensa, mikä määrittää teoksen kantavaksi tematiikaksi muodostuvaa Maryn Zacharyyn kohdistamaa huolenpitoa ja tämän aseman puolustamista. Maryn funktio toiseuden purkajana rakentuu keskeisesti näkökulmalle, että hän ei, ympäristön paheksunnasta huolimatta, suostu näkemään lasten tai etenkin tummaihoisen oppilaan kanssa ystäväystymistä vääränä ratkaisuna.

Jäljempänä teoksessa Löytyn (2005b, 91–92) teoretisoimia toiseuttavia representaatioita ja niiden vastastrategioita ilmentävät havainnollisesti myös minstrel-teatteriin sijoittuvat kohtaukset, joiden merkittävyyttä korostaa myös Lontooseen kohdistuvien ensimmäisten ilmahyökkäysten ajoittuminen samaan iltaan. Alistair on ensimmäisen sotakomennuksensa jälkeen lomalla Lontoossa, ja Mary ja Tom ovat järjestäneet heille Hildan kanssa kaksoistreffit. Taidemuotona minstrel-teatteria jo periaatteen tasolla määrittävät keskeisesti primitivisoimisen, erityisesti eksotisoimisen ja luonnollistamisen elementit: yleisöä huvitetaan maskeeraamalla valkoihoisia näyttelijöitä tummaihoisiksi ja tummaihoisia valkoihoisiksi, jolloin binaarioppositio tumma- ja valkoihoisen välillä on selvästi merkityksellinen tekijä. Samoin taidemuotoon kuuluva mustien kielenkäyttöä imitoiva ns. väärin lausuttu englantia vahvistaa binaarioppositiota tummaihoisia primitivisoiden.

Mary said they should go to the Lyceum. The minstrel troupe was playing there, as it had since forever, and she had a pupil, Zachary, whose father was a performer. - -

A fat white man in cork paint was calling the crowd in: *Come in dere, fine masters, you never seen such a show in all your life, you never heard such a fine music.* - - we transports you back through de magic of music an 'laughter to de peaceful world of de plantation, where dat good old darkie humour lifted spirits an lightened hearts.' (EBIF 2016, 151.)

Esityksen kuluessa Mary kokee asetelman nöyryyttäväksi, kun mm. maskeeraukset liioittelevat tummaihoisten ulkoisia ominaisuuksia, kuten huulten ja silmien kokoa – esityksessä myös vitsaillaan sillä, kuinka tummaihoisen ei vain herää valkoihoisen näköisenä, vaikka kuinka yrittäisi. Tulkitsen tämän vahvaksi viittaukseksi diskursiivisen vallan asetelmaan, jossa valkoihoisen on vallitseva normi, johon tummaihoista toisena peilataan.

'Terrible,' said Mary, laughing. 'I mean, don't you think?'

'But it's only *a clin d'oeil*,' said Tom. 'Or at least that's what you said.'

'I know, but the *lips*, darling. The ...' she popped her eyes wide.

'Oh, come on,' said Tom. 'Actually it's funnier than I thought.'

'But so humiliating! I'm sorry I dragged you all to see this.'

Tom yawned. 'I'd be surprised if they weren't all earning more than me.'

'Yes, well, maybe I should marry one of them,' said Mary, knocking back the last of her glass. (EBIF 2016, 155.)

Minstrel-teatteriin sijoittuvan kohtauksen yhteydessä myös kerronnassa aiemmin abjektoitu henkilöahmo, Zacharyn isä kääntyy positiivisesti merkityksellistetyksi. Lontooseen kohdistuvan

ensimmäisen ilmahyökkäyksen aikana teatterissa esiintynyt Zacharyn isä kutsuu Maryn seurueineen suojaan Lyceymmin kellariin, missä käydään vielä monitulkintainen dialogi minstrel-teatterin toiseuttaviin representaatioihin kytkeytyen. Zacharyn isän vastaukset Maryn repliikkeihin tuovat ikään kuin alleviivaten esiin kysymyksen, millä oikeutuksella länsimainen elämäntapa asetetaan muiden yläpuolelle, kun se Zacharyn isän monitulkintaisessa repliikissä näyttäytyy vain ”jatkuvana roolin ylläpitämisenä”. Varsin monimerkityksisesti myös ensimmäinen pommi länsimaista elämäntapaa teoksessa tulkintani mukaan symbolisestikin edustavaan Lontooseen putoaa välittömästi em. puhejakson jälkeen.

Zachary’s father wrung out the face cloth. The milky water ran into the bowl. ‘It’s a living, I suppose. And we don’t bother anyone.’

‘I have to ask,’ said Mary. ‘How do you find it? The show, I mean?’

He gave her a steady look. ‘How do I find it, Miss North? I walk up the Strand and make a left onto Wellington Street.’

‘But since you say that you want more for Zachary, I wonder if you mean ... in some aspects ... oh, it goes without saying the performance is fabulous ... but don’t you sometimes find it just a tiny bit ...’

‘Sure,’ said Zachary’s father. ‘You’d want more for your child.’

‘But since you are ... oh, you know, *in it*, aren’t you ever tempted – forgive me – to challenge the attitudes?’

Zachary’s father grinned. ‘You’re the ones fighting evil. We’re just the help.’

‘Oh, stop it!’ said Mary.

‘It’s you I feel for. We only do the act twice a day, but you people are on the whole time.’ - -

‘Hear, hear,’ said Hilda. ‘I don’t see why we should stay put, just for the form. Why don’t we go to Brown’s and have a cocktail? We could all –’

The first bomb hit the London with unimagined force. (EBIF 2016, 162–163.)

Sodan kuluessa Mary menettää Tomin pommituksissa ja Alistair suorittaa komennustaan Maltalla. Myös Zachary menettää isänsä pommituksissa, ja asuu Lyceym-teatterin kellarissa. Toiseuttavien representaatioiden, erityisesti stereotyypittelyn näkökulmasta teoksen monitulkintaisimpia kohtauksia on sodan keskelle sijoittuva kohtaus, jossa Mary päättää viedä Zacharyn ja tämän ystävän Mollyn lounaalle Ritziin reaktiona sille, kun hänelle selviää, että vanhempansa menettäneet lapset elävät kekseillä ja leivällä, joita muut paremmissa oloissa elävät ihmiset käyvät lapsille kellarissa myymässä. Tulkintani mukaan kohtauksessa merkityksellistyy Hallin (2002, 211–213) kuvaama stereotyyppien nurin kääntämisen vastastrategia – sekä ”bad-ass black men with attitude”

-hahmo, olkoonkin, että pyrkimys ”mustan ja valkoisen tasa-arvoisuuteen moraalisisella leikkikentällä” laskeutuu tummaihoisten lasten päälle Maryn radikaalin toiminnan ja repliikkien kautta.

She had the children wait in the alleyway while she flagged down a cab on the Strand. When the driver stopped she held the door and the children piled in. In his rear-view mirror the driver’s face was a picture.

He said, ‘Where are we taking the piccaninnies?’

‘To Piccadilly. Where else? The Ritz.’

‘It’s your neck,’ said the driver. - - The driver watched them in the rear-view mirror with an expression of perfect disgust. When it became tedious, Mary gave the man a bright smile and said, ‘They are from Timbuktu, you know. I got them for six strings of coloured beads and a daguerreotype of the King. Didn’t I do well?’ - -

At the Ritz her father’s name was good enough for a table, despite the unconcealed anguish of the staff from the head waiter down. Mary and the children were seated for lunch as far from the other guests as the great dining room permitted, but even so a couple objected and required to be moved to a more distant table. Mary gave them a wave.

‘They are mine,’ she explained loudly. ‘From different fathers, I think – one loses track.’

‘Madam’, said the waiter, ‘I must ask you to consider our guests.’

‘Waiter,’ said Mary, ‘I must ask you to bring us Tamworth ham, cheeses of the mild sort, bread rolls, diced avocado pears with lemon so they don’t go brown, Cumberland sausages, scones with and without currants, fruit jams but please not peach, cocoa but not too hot, two large oranges, and some hard-boiled eggs thinly sliced.’ - -

‘Very good. Will there be anything else?’

‘That will depend,’ said Mary, ‘on whether anyone is sick.’ (EBIF 2016, 324–326.)

4.2. ABJEKTOIDUN KÄÄNTÄMINEN POSITIIVISEKSI

Teoksen loppupuolella on tulkinnallisesti merkittävä toiseutta purkava, Maryn henkilöahmon merkityksellistämä vastastrategioita ilmentävä luku, jonka kohtausten voi tulkita rakentuvan Hallin (2002, 210–211) esittämän rodullistetun representaatiojärjestelmän kiistämisen elementtien varaan. Erityisesti tähän saakka läpi teoksen toiseutetun Zacharyn, Maryn tummaihoisen oppilaan

subjektiaseman muutoksen kautta juoni ja kielelliset keinot pyrkivät rakentamaan Hallin (2002, 216) kuvaamaa positiivista samastumista aiemmin torjuttuun kohteeseen. Läpi teoksen Marya koetelleet traumaattiset kokemukset ovat kasautuneet, Maryn kestävyys murtuu ja hän jää morfiinikoukkuun. Läpi teoksen toiseutetusta positioista käsin toiminut Zacharyn henkilöahho asetetaan tässä kohtauksessa uuteen valoon, jossa abjektoitu henkilöahho ladataan hyvin konkreettisesti positiivisilla ominaisuuksilla – lopulta vain hän onnistuu auttamaan Maryn eteenpäin lohduttomasta tilanteesta. Kahden vuoden kuluttua tarinan alkamisajankohdasta ja pommitusten jo päätyttyä Lontoossa, Mary on kävelyllä National Galleryn ja Trafalgar Squaren miljöössä morfiinin vaikutuksen alaisena. Kerronta fokalisoituu Maryn näkökulmaan paitsi havaintojen myös psykologisten fasettien tasoilla. Mary epäilee Alistairin kuolleen Maltalta palaavan lentokoneen pudottua – vaikkakin yhä uskoo tämän myös voineen selviytyä (kuten jäljempänä teoksessa todentuu tapahtuneenkin). Jo Maryn ajatus ”to presume was always vulgar, while life was sometimes gracious” (EBIF 2016, 367) on tulkinnallisesti toiseuden tematiikan näkökulmasta paljonpuhuva yhdistyessään kohtauksen alussa rakastavaisten katselemiseen, mikä eksplikoi myös Maryn henkilöahhon kehittymistä tarinan kuluessa sekä kohtauksen kokonaistulkinnan kannalta oleellista syvää, Maryn henkilöahmolle epätyypillistä toivottomuutta:

”They were all hope and helium, lovely to watch. Two years ago it had been her. When it got too much, she walked down to the Embankment and sat on the granite wall. - - Beneath her the brown water churned with all that was lost, and today she had no more morphia.” (EBIF 2016, 368.)

Morfiinin loppuessa, Maryn katsellessa Thamesissa kelluvia ruumiita ja pohtiessa Alistairin katoamista epätoivo kasvaa peloksi ja paniikiksi, eikä Mary koe pystyvänsä palaamaan yksin Tomin ja Alistairin jäljiltä hänen käyttöönsä jääneeseen ullakkoasuntoon – hän päätyy kulkemaan henkisesti ja fyysisesti huonokuntoisena Lyceum-teatterin kellarissa asustelevan Zacharyn luo.

”Mary collected herself. ’Zachary’, she said in her teaching voice. ’Would you find whoever handles these things among the players, and fetch me just one dose of morphia?’ - - But his face! As though she had asked him to murder someone. It was too bad she had taught him geometry but no sense of proportion. - - ’Please?’ she said. He lifted a strand of hair from her eyes and tucked it behind her ear. His *no*, the louder for going unspoken. Her mood – which had cooled to a pale despair – now boiling over again into furious irritation.

’After everything I have done for you! You act the man but you are an ungrateful child. I might have known your sort would never come right.’ He shrugged. ’But you are incorrigible!’ she said, unable to stop a miserable grin curling at the corners of her mouth. ’You are a lazy, unappreciative nigger who will not lift a finger to help.’ - - Zachary didn’t change his expression at all. - -

Now, finally, the full gaze of the war came upon her. Her mind was fragments, each loud with its voices. She fought to keep one image of herself alive at the centre. She was rushing across town with a willing heart, to a point marked with an X. - - But war had been declared, and it was thrilling and then it was terrible. The heaviest thing about life was that it began with a lightness of heart.

'You mustn't have any more morphia,' said Zachary. - - 'What?' she whispered.

'No more.' " (EBIF 2016, 372–373.)

Runsaan mimeettisyyteen pyrkivän, merkitystiheitä sanavalintoja hyödyntävän Maryn henkilöahmoa rakentavan dialogin kautta kohtausta kääntää konventionaalisen, rasistisen diskurssin ylösalaisin: mahtava yläluokkainen valkoinen murtuu ja toiseutettu musta lapsi ottaa määrätietoisesti ohjat käsiinsä, kuulemistaan solvauksista huolimatta. Asetelman voi tulkintani mukaan nähdä metaforisesti Maryn henkilöimänä ilmentävän myös mahtavan, toiseuden diskurssin sanalleen britti-imperiumin sodassa saamaa valtavaa kolhua ja eksyneisyyttä pommitusten viimein päätyttyä. Keskeistä kohtausten tulkinnassa on Maryn repliikkeihin asetetun kielen tyyli – hän sortuu samaan ilmaisulajiin ja sanavalintoihin, joita on läpi teoksen kuljetettu muiden henkilöahmojen puhunnoksissa samalla, kun Mary on voimallisesti taistellut rasistista diskurssia vastaan.

Kohtausta suhteutettuna teoksen kokonaiskompositioon tekee näkyväksi teoksen tematiikalle keskeistä ajatusta siitä, kuinka rasistisen ilmaisun taustalla ovatkin usein oma heikkous, viha, pelko, tuska ja pettymys elämän – tässä erityisesti sodan – tarjoamiin mahdollisuuksiin. Vastoin omia periaatteitaan Maryn henkilöahmo lähes ”antaa sodan voittaa”. Rasismi vertautuuakin Maryn henkilöahmon kehityksen ja moniulotteisuuden kautta sodan kehukseen, jossa sitä teoksessa kuljetetaan. Molemmissa konteksteissa vihan, kriisien ja konfliktien ratkaisuna näyttäytyy teoksessa usein esiin nouseva ”bravery”, joka tässä kohtauksessa määrittääkin Zacharyn, ja Maryn vasta Zacharyn johdattelemana.

”When she awoke she was in her blankets, shaking monotonously in the dim light of the bulbs. Zachary was at her side.

’Thank you for coming back. I’m so very sorry for what I said.’ Zachary produced something from his pocket. ’I didn’t have the money. The manager says you can owe him.’ - -

’This isn’t appropriate for you.’

She made herself smile. 'No, darling. It's only medicine. Like aspirin.' 'Aspirin didn't call me nigger.' She looked from his hand to his face. 'Please...' 'You can have it if you want. But if you do, then don't come back here. It's not like we can't live without you.' - -

He held his hand out, his grip seeming to loosen. She gasped. She needed the syrette more than she had ever needed anything.

'Do you want it?' said Zachary.

'No, thank you,' said Mary and tried to smile, and burst into tears." (EBIF 2016, 374–375.)

Maryn päätöksen ja Zacharyn ehdottomuuden jälkeen Zachary huolehtii vieroitusoireita kärsivästä, uupuneesta Marysta tunnollisesti ja valjastaa myös muut Lyceumin kellarin lapset tehtäviin kantaen ”työnjohtovastuuta”, mikä toimii merkittävällä tavalla Hallin (2002, 210–213) kuvaamana ristiinkoodaavana strategiana häivyttäen Zacharyn lapsenomaista riippuvuutta, ja herättää näin lukijassa uudenlaisia konnotaatioita Zacharyn henkilöhahmosta. Luvun loppukohtaus tuo esiin vielä tulkinnallisesti aivan uudenlaisen, paradoksaalisesti toiseuttavien representaatioiden elementtejä hyödyntävän, tematiikkaa alleviivaavan tason – kun Mary selviytyy, Zachary ”palaa luontoon” kerronnan keinoin: eksotisoiduksi, naturalisoiduksi ja lapsellistetuksi henkilöhahmoksi, joka ahmii keksit, pistää morfiinin itseensä ja ilakoi spontaanisti Strandilla. Tulkintani mukaan asetelma korostaa sitä, kuinka Zachary on kyennyt määrätietoiseen, empaattiseen toimintaansa tekemättä siitä minkäänlaista numeroa, nimenomaan toisetutusta subjekti-asemastaan käsin. Samaan aikaan valkoista yläluokkaa edustava, aiemmin kaikesta selvinnyt Mary näyttäytyy hahmona, joka on toisten avun varassa ja jolta sota on vihdoinkin romuttanut kaikkivoipaisuuskuvitelmat: valkoinen ja musta astuvat kohtauksessa moraalille leikkikentälle tasa-arvoisina Hallin (2002, 213) rodullistetun representaatiojärjestelmän kiistämisen teoriassa kuvaamalla tavalla. Tämän asetelmia nurin kääntäneen luvun päätteeksi teos ilmentää ”toivoa paremmasta huomisesta” myös läpi teoksen keskeisen Lontoon miljöökuvauksen keinoin.

”When morning came and Mary still slept peacefully, Zachary smoothed her hair on the pillow. He stood and stretched away the night's cramps. Then he ate all the biscuits he could find, played some piano, injected the syrette of morphia into his shoulder out of pure curiosity, and went up from the basement into the Strand. He laughed out loud while the great rebuildable city glowed in the sunrise - -” (EBIF 2016, 376.)

5. PÄÄTÄNTÖ

Tutkimukseni päätteeksi arvioin sille asettamieni tutkimuskysymysten valossa tuloksia, joita olen monipuolisesti toiseuden ja henkilöhahmon teorioihin kontekstualisoidulla lähiluvulla kohdeteoksestani saavuttanut. Tutkimukseni osoittaa, että toiseuden tematiikka tulee käsitellyksi kohdeteoksessani Maryn henkilöhahmon avulla monipuolisesti, erityisesti lukijan omaa aktiivisuutta ja konnotatiivisten merkitysten tasoa hyödyntäen. Maryn henkilöhahmolle on rakennettu useita, toiseuden tematiikkaa korostavia funktioita: Maryn henkilöhahmo on olemuksellisesti ns. hybridinen ja teoksessa runsaasti vahvamerkityksisiä puhunnoksia hyödyntävä, jolloin toiseuttavien representaatioiden purkaminen tapahtuu jo ns. Maryn henkilöhahmon olemuksellisuudella. Lisäksi joidenkin valitsemieni kohtausten toiseuteen kontekstualisoitu lähiluku osoittaa, että Maryn toiminta kohtauksissa toimii tehokkaasti vastastrategiana toiseuttaville representaatioille ja tutkimukseni perusteella edustaa rodullistetun representaatiojärjestelmän kiistämisen ristiinkoodaavia strategioita. Näin Maryn hahmo toimii representaationa, joka toistaa toisin ja voi uudistaa diskursiivisia käsityksiämme toiseudesta ja toiseutetuista henkilöistä. Maryn toimimista ns. kumoavan kirjoituksen elementtinä vahvistaa Maryn henkilöhahmoon konstruoitu samastuttavuus, joka perustuu henkilöhahmon kompleksisuudelle ja kehittymiselle – Maryn ”inhimillisyys” ja mimeettisyys tekevät hänestä ns. lukijan kaltaisen, ja henkilöhahmon toiminnan, puheaktien ja tajunnankuvauksen kautta myös lukijan oman identiteetin ja minuuden luotaaminen sekä itsetuntemuksen ja moraalisen tietoisuuden kasvattaminen on näin tulkintani mukaan mahdollista. Tutkimukseni perusteella edellä kuvattujen tulosten perusteella väitän, että Maryn henkilöhahmo on voimakkaasti yhteiskunnallinen, aktiivisesti diskursiiviseen valtakamppailuun osallistuva teoksen elementti.

Analyysini pohjalta väitän, että tutkimukseni ainakin osittain verifioi hypoteesiani kirjallisuudesta myönteisenä muutosvoimana – henkilöhahmon avulla on mahdollista tuottaa aktiivisesti toiseutta purkavia merkityksiä, jotka etenkin laajalevikkisen populaarikulttuurin alueella voivat toistaa luonnollistuneita, hegemonisia rasisia diskursseja toisin ja ”raivata tilaa” uudenseläisille asenteille. Vaikka kohdeteokseni – ja näin ollen myös tutkimukseni – toimii tiettyjen rasismin diskurssin asettamien binaarioppositioiden sisällä, kumpikaan ei tulkintani mukaan ilmeisimmin vahvista niitä Löytyn (2005, 11) esiin nostamalla tavalla. Tämä perustuu erityisesti kohdeteokseni ja tutkimukseni tapaan hyödyntää nimenomaan kategorioita sekoittavaa, tulkintani mukaan tietynlaista

yleisinhimillisyyttä tavoittelevaa hybridisyyttä henkilöihahmon representaatioissa ja analyysissa. Käsitteenä hybridisyys yhdistyy nykykontekstissa moninaisiin ja vaihteleviin merkityksiin, joten mielestäni on relevanttia pohtia myös, tulisiko tulevassa teoretisoinnissa keskustella käsitteellisesti esimerkiksi ambivalentista tai yksinkertaistettuna kategorioita sekoittavasta henkilöihahmosta.

Tutkimukseni tulos lähestyy ajatusta, jossa henkilöihahmo näyttäytyy ns. mahdollisena ”ideologian kantajana” tai esimerkiksi eettisesti ns. psykologisena mallina lukijalle – em. näkökulmista kirjallisuuden henkilöihahmoja on nähdäkseni tutkittu varsin vähän, ja narratologian teorian ohella ne edellyttävätkin kirjallisuuden kiinteästi lukijan arkeen kytkevää kulttuurintutkimuksellista lähestymistapaa sekä mahdollisesti monitieteisyyttä kirjallisuudentutkimuksen ja mm. sosiologian ja psykologian välillä. Em. monitieteisyys voisi täydentää Rimmon-Kenaninkin (1991,40) mainitsemaa henkilöihahmon teorian vähäisyyttä ja henkilöihahmon kategorian tutkimuksen haasteellisuutta. Tutkimukseni päätteeksi ehdotankin myös mahdollisia työskentelyni aikana syntyneitä ajatuksia jatkotutkimukselle, joka olisi toteutettavissa myös pro gradu -tutkielman muodossa. Kohdoteoksessani varteenotettava aihe jatkotutkimukselle olisi esimerkiksi Alistairin henkilöihahmon tutkiminen sotakokemusten, traumojen ja resilienssin näkökulmista – ja äärimmillen koeteltunakin myös teoksen toisena keskeisenä toiseutta purkavana henkilöihahmona. Kiinnostava jatkotutkimusaihe olisi myös teoksen miljöökuvauksella, sillä teoksessa on nähtävissä ”dialogia” Maltan ja Lontoon miljöiden välillä, vertautuen luonnon ja kulttuurin vastakkainasetteluun sekä mm. kiinnostavia Lontoon personifikaation elementtejä, jotka nostavat institutionaalisen kaupungin ajoittain lähes henkilöihahmon asemaan. Aiemmin tulkintaluvussa kuvaamani miljöökuvauksen keskeisyys tuo esiin myös jatkotutkimusaiheen miljöön karakterisoivasta vaikutuksesta henkilöihahmoihin, sekä toisaalta toiseuden tematiikkaan kytkeytyvän jatkotutkimusaiheen maantieteellisestä keskusta-periferia -dikotomiasta Lontoon ja Maltan representaatioiden välillä. Cleaven tuotannon temaattisesta yhtenevyydestä käsin tutkimusaihetta olisi hedelmällistä laajentaa myös muihin, vahvasti brittiläiseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin kytkeytyviin teoksiin, kuten *The Other Hand* sekä *Incendiary*. Teoksia yhdistävä kiinnostava jatkotutkimusaihe olisi mm. resilienssin representaatiot teosten henkilöihahmoissa ja miljöökuvauksissa sekä se, kuinka kirjallisuus resilienssiä representoidessaan toimii identiteettityön välineenä – voiko kirjallisuus olla myös yksi ihmisen tai jopa maantieteellisen alueen ja yhteisön resilienssiä lisäävä osatekijä.

LÄHDELUETTELO

Kohdeteos:

Cleave, Chris. (2016). *Everyone brave is forgiven*. Lontoo: Sceptre.

Cleave, Chris. (2016). *Sodassa ja rakkaudessa*. Helsinki: Gummerus.

Lähteet:

Hall, Stuart. (2002). *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart. (1992). *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Tampere: Vastapaino.

Koskela, Lasse & Rojola, Lea. (1997). Maailmallista menoa – kulttuurintutkimus, uushistorismi ja jälkikolonialismi. Teoksessa Koskela, L. & Rojola, L. *Lukijan ABC-kirja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 162–187.

Kristeva, Julia. (1992). *Muukalaisia itsellemme*. Helsinki: Gaudeamus.

Käkelä-Puumala, Tiina. (2014). Persoona, funktio ja teksti – henkilöhahmojen tutkimuksesta. Teoksessa Alanko-Kahiluoto, O. & Käkelä-Puumala, T. (toim.) *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 240–270.

Lehtonen, Mikko. (2004). *Merkitysten maailma*. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Tampere: Vastapaino.

Löytty, Olli. (2005a). Johdanto: Toiseuttamista ja tilakurittomuutta. Teoksessa Löytty, O. (toim.) *Rajanylityksiä. Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*. Helsinki: Gaudeamus, 7–24.

Löytty, Olli. (2005b). Kuka pelkää mustavalkoista miestä? Toiseuttavan katseen rajat. Teoksessa Löytty, O. (toim.) *Rajanylityksiä. Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*. Helsinki: Gaudeamus, 86–102.

McLaughlin, Carly. (2013) Childhood, Migration and Identity in Chris Cleave’s *The Other Hand*. Teoksessa Nordin, I. & Hansen, J. & Zamorano Liena, C. (toim.) *Transcultural Identities in Contemporary Literature*. Amsterdam: Editions Rodopi, 47–67.

Nussbaum, Martha. (2011). Maailmankansalaiset. Teoksessa Nussbaum, M. *Talouskasvua tärkeämpää. Miksi demokratia tarvitsee humanistista sivistystä*. Helsinki: Gaudeamus, 97–113.

Rimmon-Kenan, Slomith. (1991). *Kertomuksen poetiikka*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Selden, Raman & Widdowson, Peter & Brooker, Peter. (2017). Postcolonialism, race and ethnicity. Teoksessa Selden, R. & Widdowson, P. & Brooker, P. *A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory*. New York: Routledge, 199–223.

Veivo, Harri. (2010). Representaation muodot ja mahdollisuudet kirjallisuudessa. Teoksessa Knuuttila, T. & Lehtinen, A. (toim.) *Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsinki: Gaudeamus, 135–171.

Verkkolähde:

www.behindthename.com. 2020. Viitattu 20.3.2020